

ВІДЗИВ

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Шермана Михайла Ісааковича на дисертаційне дослідження

Рябової Юлії Миколаївни

на тему «**Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної
діяльності в багатонаціональному середовищі**»,

представлену на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Останні десятиліття розвитку людства характеризуються лавиноподібним зростанням наукових досягнень та винаходів, небувалим сплеском розвитку технологій, що супроводжується гуманітарною кризою, спровокованою зростанням міграційних потоків, прозорістю кордонів, розмиванням традиційних донедавна етносів та способів буття цілих народів. Ці нові чинники середовища буття людини загострили етнічні, релігійні, економічні, культурологічні, ідеологічні проблеми між народами, окремими релігійними групами, територіальними громадами та проблеми взаємодії та спілкування між окремими особами та групами осіб, об'єднаних за певною ознакою, змушених співіснувати на певній території, здійснювати суспільні та виробничі функції.

Як наслідок, світ стає менш стабільним та більш конфліктним, що змушує урядовців, політичних діячів, науковців, громадських, культурних та духовних лідерів шукати реальні засоби забезпечення співіснування різних людей та соціальних груп в єдиному світі.

Наша держава не могла залишитись і не залишилась осторонь як від глобальних процесів інтеграції представників інших етносів, носіїв інших релігійних переконань, ментальності, культури, побутових уподобань, так і процесів адаптації внутрішньоопереміщених осіб з окремих територій України до життя в інших, часто незвичних та невідомих раніше умовах.

У цьому зв'язку істотним чином зростає роль органів державної влади та управління щодо здійснення їхніми працівниками своїх безпосередніх посадових обов'язків в умовах багатонаціонального середовища. Особлива роль щодо успішної інтеграції представників інших етносів та представників окремих регіонів України у суспільство належить саме соціальним працівникам. Отже, мінливі умови суспільного сьогодення стимулюють дослідження, орієнтовані на здійснення державними службовцями своїх посадових обов'язків в умовах багатонаціонального середовища.

Таким чином, актуальність дисертаційного дослідження видається достатньо обґрунтованою, оскільки формування готовності до роботи в багатонаціональному середовищі є одним із перспективних шляхів покращення рівня професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

У дисертаційному дослідженні Ю.М.Рябової представлено теоретичне узагальнення й нове практичне вирішення проблеми

підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у багатонаціональному середовищі, необхідність якого зумовлено вимогами суспільства до модернізації системи вищої освіти з метою здійснення професійної підготовки майбутнього соціального працівника як високоосвіченої та всебічно розвиненої особистості, здатної до емпатії, нестандартного мислення та толерантного підходу до осіб, які звертаються до соціальних служб.

Представлене на розгляд дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

Структура дисертації логічно і послідовно відображає всі етапи науково-педагогічного пошуку, що здійснювався впродовж чотирьох років і надав змогу дисертантці послідовно вирішувати визначені завдання на теоретико-методологічному рівні та у процесі експериментальної роботи. Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Чорноморського державного університету імені Петра Могили за комплексною темою кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки «Формування професійної діяльності майбутніх соціальних працівників» (державний реєстраційний номер 0113U001703). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Чорноморського державного університету імені Петра Могили (протокол № 4 від 12 грудня 2013 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 25 лютого 2014 р.).

Експериментальне дослідження проводилося з 2013 по 2016 рр. на базі Чорноморського державного університету імені Петра Могили, Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського, Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Всього в експерименті взяли участь 240 студентів: 122 в експериментальних групах і 118 – у контрольних.

Загальна кількість осіб, задіяних у педагогічному експерименті, широке охоплення експериментальною роботою різнопрофільних ВНЗ створили необхідні умови для коректного проведення педагогічного експерименту, використання статистичних методів та формулювання обґрунтованих висновків на основі адекватної інтерпретації його результатів.

У вступі дисертації переконливо обґрунтовано актуальність теми, проаналізовано ступінь вивчення досліджуваної проблеми, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо апробації та впровадження результатів у практику професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, публікацій здобувачки, в яких висвітлені основні положення дисертації. Аналіз представленого

наукового апарату дослідження, викладеного у вступі, свідчить про його достатню теоретико-методологічну обґрунтованість та належний науковий світогляд здобувача.

Науковий пошук дисертантка розпочала з критичного аналізу фахових джерел, присвячених досліджуваній тематиці, перелік яких представлено у списку використаних джерел, що містить 305 найменувань, з яких 30 – іноземною мовою. У процесі дослідження встановлено, що різним аспектам підготовки соціальних працівників у вищій школі присвячували свої дослідження значна кількість зарубіжних та вітчизняних учених, проте професійна підготовка до роботи в багатонаціональному середовищі лишилася поза увагою науковців, і саме тому вибір теми дисертаційної роботи може розглядатись як відповідь на запит суспільства щодо підвищення якості вищої освіти. Саме ці матеріали відображені у першому розділі дисертаційного дослідження.

Завдяки виявленим суперечностям між запитами суспільства та реальним станом професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у сучасних ВНЗ, дисертантка достатньо коректно визначила мету, об'єкт та предмет дослідження, чітко сформулювала завдання науково-пошукової діяльності та обрала адекватні завданням дослідження методи їх досягнення. У процесі дослідно-експериментальної роботи дисертантці вдалося виявити, обґрунтувати та експериментально перевірити сукупність педагогічних умов, що забезпечують ефективну підготовку соціальних працівників до роботи в багатонаціональному середовищі, а саме: застосування культурологічного підходу до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, здійснення міжпредметної координації в навчанні дисциплін професійного спрямування та загальногуманітарного циклу, формування у студентів ціннісного ставлення до міжкультурних відмінностей представників різних культур в багатонаціональному середовищі, розвиток позитивної мотивації до взаємодії з представниками національних меншин в багатонаціональному середовищі.

Другий розділ дисертаційного дослідження присвячений аналізу змісту, структури та функцій підготовки соціальних працівників в умовах сучасного університету. Запропоновану та теоретично обґрунтовану низку педагогічних умов представлено у виді авторської моделі підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі.

Запропонована модель представлена організаційним (мета, підходи, принципи, компоненти готовності), змістовим (педагогічні умови, етапи підготовки), діагностичним (критерії, показники, рівні готовності до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі) та результативним блоками. Змістовий блок моделі забезпечує практичне впровадження педагогічних умов на визначених етапах (підготовчий, когнітивно-пізнавальний, операційно-діяльнісний, аналітично-

рефлексивний), які спрямовані на досягнення позитивного результату – готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі.

Авторкою визначено діагностувальний інструментарій (анкетування, тестування, комплексні контрольні роботи) та критерії (комунікативний, змістово-процесуальний, мотиваційний, особистісно-адаптивний) і відповідні ним показники для діагностування рівнів сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі.

У розділі представлені результати констатувального експерименту, проведеного Ю.М.Рябовою з метою виявлення поточного стану сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі. У процесі експерименту встановлено, що більшість опитуваних мають низький або середній рівень готовності до роботи в багатонаціональному середовищі за показниками визначених критеріїв, що свідчить про необхідність цілеспрямованої спеціальної підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі.

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячено описові програми і змісту експерименту, апробації методики перевірки ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі, проаналізовано результати експериментальної роботи

Методика підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі передбачала послідовне проходження чотирьох етапів: підготовчого, когнітивно-пізнавального, операційно-діяльнісного та аналітично-рефлексивного з фіксацією результатів формування рівнів особистісного утворення, що розглядається.

Проведені тести та контрольні зрізи на констатувальному та формуальному етапах дали підстави відзначити позитивні зміни рівнів сформованості готовності до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі.

Порівняльний аналіз результатів у контрольній та експериментальній групах у процесі формуального експерименту засвідчує позитивну динаміку підвищення показників за обраними критеріями. Отримані на основі експериментальних даних за допомогою методів статистичної обробки результати свідчать, що внаслідок формуального експерименту у студентів експериментальних груп відбулися статистично значущі кількісні і якісні позитивні зрушення рівнів підготовки до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі.

Достовірність результатів проведеного дослідження забезпечується використанням традиційних статистичних методів опрацювання результатів педагогічного експерименту, достатнім обсягом та структурою вибірок експериментальної та контрольної груп, показники яких

досліджувалися у процесі констатувального та формувального експерименту, адекватністю математичних методів та відповідного програмного забезпечення, обсягу та структурі експериментальних даних. Зокрема, достовірність отриманих результатів підтверджено за допомогою критерію Пірсона χ^2 . Отримані результати є підтвердженням ефективності обраних педагогічних умов, розробленої моделі та методики підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі.

Послідовність, структура і логіка викладу матеріалу дисертації є достатньо обґрунтованими і сумніву не викликають. Оформлення дисертаційної роботи та автореферату відповідає встановленим вимогам. Звертає на себе увагу вдале використання авторкою зведених таблиць, графіків та діаграм для ілюстрації структури вихідних даних, результатів їх статистичного опрацювання та графічної інтерпретації.

Аналіз результатів експериментальної роботи підтвердив результативність упровадження педагогічних умов та моделі підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі.

Висновки до розділів та загальні висновки дисертації чіткі, логічно несуперечливі, достатньо обґрунтовані.

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено в 15 одноосібних публікаціях автора, з них 8 – статті у фахових виданнях, 2 з яких у міжнародних виданнях, 6 – матеріали та тези конференцій, 1 – методичні рекомендації, що свідчить про достатнє ознайомлення з одержаними результатами наукової спільноти та належну апробацію теоретичних та методичних напрацювань здобувачки.

Кількість та повнота висвітлення положень дисертаційного дослідження у наукових публікаціях Ю.М.Рябової за темою дисертації відповідає чинним вимогам.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше науково обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі; схарактеризовано критерії, показники та рівні готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі; розроблено і теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі; уточнено поняття «підготовка до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі», «професійна діяльність соціального працівника», «професійна діяльність в багатонаціональному середовищі», «багатонаціональне середовище».

Практичне значення одержаних результатів дослідження у першу чергу полягає у розробці методики підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі

та їх впровадженні в освітній процес на основі розроблених автором методичних рекомендацій, зміст яких спрямовано на підготовку майбутніх соціальних працівників до роботи в багатонаціональному середовищі, а також її удосконалення шляхом створення запропонованих педагогічних умов.

Результати дослідження успішно впроваджено в освітній процес Чорноморського державного університету імені Петра Могили (довідка №78/105 від 9.12.2015), Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського (довідка № 25.1/204 від 25.02.2016), Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (довідка №250 від 11.03.2016), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка №1/469 від 23.03.2016), що теж є свідченням практичного значення результатів дисертаційного дослідження.

Автореферат повністю відображає основні результати дисертаційного дослідження, його зміст є ідентичним змістові представленої роботи.

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Ю.М. Рябової, необхідно відмітити певні дискусійні питання та окремі **недоліки**:

1. На с.4-5 автореферату та с.11 дисертаційного дослідження містяться відомості щодо практичного значення результатів дослідження. Авторка акцентує увагу на обґрунтованій та розробленій нею методиці, що була втілена та апробована у виді методичних рекомендацій, вихідні дані яких представлені на с. 17-18 автореферату, орієнтованих на підвищення якості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників стосовно реалізації своїх посадових обов'язків у багатонаціональному середовищі. Проте в авторефераті та тексті дисертації нами не виявлені відомості щодо розробки відповідного електронного освітнього ресурсу. Вважаємо, що створення та впровадження подібного ресурсу могло б істотно покращити роботу.
2. На нашу думку, робота б тільки виграла від представлення детального опису розроблених здобувачкою методичних рекомендацій, оскільки вони описані поверхово, хоча є насправді значним доробком дисертантки і заслуговують на більшу увагу.
3. У процесі аналізу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, виявленню та обґрунтуванню педагогічних умов і розробці моделі підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в багатонаціональному середовищі недостатньо уваги приділено автором соціокультурному компоненту професійної підготовки соціальних працівників. Саме цей компонент покликаний реалізувати орієнтуючу функцію соціального працівника під час здійснення ним своєї професійної діяльності в багатонаціональному середовищі. Було б доцільним, на нашу думку, більш чітко на засадах культурологічного та інтегративного підходів, окреслити та реалізувати міжпредметні зв'язки між професійно-орієнтованими та окремими загальногуманітарними дисциплінами.

4. Робота містить певні орфографічні та мовленнєві огріхи: с. 108, 225 дисертації.

Водночас зроблені зауваження і побажання носять рекомендаційний характер і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

У цілому дисертація Ю.М.Рябової є завершеним самостійним дослідженням, вагомим внеском дослідниці в теорію та практику підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі.

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих праць дисертантки дає підстави зробити загальний висновок, що дисертаційне дослідження Рябової Юлії Миколаївни на тему «Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі», представлене на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, є завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України до кандидатських дисертацій та пп. 9, 11, 12, 13, 15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, що є підставою для присудження її автору – Рябовій Юлії Миколаївні наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13. 00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інформатики, програмної інженерії
та економічної кібернетики Херсонського державного університету

М.І.Шерман

 Підписано: *М.І.Шерман*
 Н.А.Кудас
 23.06.2016